socialization //Scientific Journal of the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University. Series 19. Correctional Pedagogy and Special Psychology. - Issue 46: collection of scientific papers / Ministry of Education and Science of Ukraine, Ukrainian State University named after Mykhailo Dragomanov. – Kyiv: Publishing house of Mykhailo Dragomanov USU. – P.81-85. https://drive.google.com/file/d/1sabSppFAIjScmMXrL_hEJF2O_92Y2SVB/view 6. Myronova S.P. (2016) Pedahohika inkliuzyvnoi osvity : navchalno-metodychnyi posibnyk. Kamianets-Podilskyi : K-PNU imeni I. Ohiienka. 6. Myronova S.P., Havrylov O.V., Matvieieva M.P. (2010). Osnovy korektsiinoi pedahohiky: navch. posib. Kamianets-Podilskyi: K-PNU imeni I. Ohiienka. 7. Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia (2017). [Elektronnyi resurs] / Pid zah. red. Bibik N. M. K.: TOV «Vydavnychyi dim «Pleiady». 8. Prokhorenko L. I., Babiak O. O., Zasenko V. V., Yarmola N. A. (2020). Uchni pochatkovykh klasiv iz osoblyvymy osvitnimy potrebamy. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok». https://lib.imzo.gov.ua/wadata/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpratsivnykivospotreby/Uchni-pochatkovykh-klasiv-iz-osoblyvumu-potrebamy-navchannia-tasuprovid-Prokhorenko.pdf. 9. Chebotarova O. (2025). Nova ukrainska shkola: Suchasnyi zmist ta praktyky navchannia uchniv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. /Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia, 117 (1), 97–114. https://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child/article/view/215

MATYUSHCHENKO I., OMELYANOVICH I. CORRECTIVE AND EDUCATIONAL WORK OF A TEACHER-DEFECTOLOGY IN SPECIAL EDUCATION.

The article examines the peculiarities of the correctional and educational work of a special education teacher in the conditions of an special schol.

It is noted that the organization of the process of education and upbringing of students with intellectual disabilities in the system of inclusive and special educational environment takes place under the influence of the principles of correctional pedagogy.

A brief analysis of research and publications on the outlined problem is presented. The author notes that the theoretical work of domestic scientists emphasizes the importance and necessity of corrective and educational work in the education of children with intellectual disabilities.

The author stated that in the special educational, correction is carried out continuously in the process of educational work and emphasized the importance of the individual educational trajectory for students with impaired intellectual development, which the special education teacher in the educational and rehabilitation center focuses on.

In the context of the article, the corrective orientation of the principles of education, serving the components of its content, relating to the activity of the teacher and his teaching methods, relating to the monitoring and evaluation functions of the learning process and serving its corrective component (according to S. P. Mironova), is revealed.

Keywords: corrective and developmental work, special education teacher, educational rehabilitation center, educational process, students with intellectual disabilities.

Подано 27.01.2025
Рекомендовано до друку 05.12.2025

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.49.12
УДК: 316.647.82-056.26:94

О.І.Мельничук
o.i.melnychuk@udu.edu.ua
https://orcid.org/0009-0006-4607-9553
Т.М. Гребенюк
t.m.hrebenyuk@udu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-8919-087X

ГУМАНІСТИЧНИЙ ВИМІР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В НОВИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активним переосмисленням гуманістичних засад освіти, зокрема в контексті соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. У процесі розбудови інклюзивного освітнього середовища особливої актуальності набуває питання культурного виміру соціалізації дітей з порушеннями зору, адже саме культура формує систему цінностей, норм і моделей поведінки, що визначають механізми включення дитини у соціум. Відтак, необхідність гуманітарного переосмислення освітнього процесу зумовлює потребу дослідження соціокультурних, філософських і педагогічних підстав інклюзивної освіти, орієнтованої на дитину як активного суб'єкта культури. Інтеграція дітей з порушеннями зору в

сучасне суспільство не може бути зведена лише до технічного забезпечення навчального процесу або до медико-педагогічної підтримки. Йдеться про ширше завдання — формування нового світоглядного бачення, у межах якого кожна людина розглядається не як «об'єкт» допомоги, а як рівноправний учасник культурного і соціального життя. Саме гуманістична парадигма відкриває можливості для формування системи освіти, в якій дитина з порушеннями зору сприймається не як «інша», а як носій власної культурної цінності, здатний до творчої самореалізації. Проблема соціалізації осіб з інвалідністю, зокрема дітей з порушеннями зору, набуває особливої ваги в умовах цивілізаційних зрушень, пов'язаних із переосмисленням гуманізму, соціальної справедливості та рівності. Новітні підходи до освіти вимагають від науковців і педагогів не лише адаптації навчальних програм, а й глибокого осмислення філософських і культурологічних основ педагогічної діяльності. Це вимагає системного аналізу способів, у які наука, культура та ідеологія формують суспільні уявлення та визначають ставлення до осіб із психофізичними порушеннями.

Ключові слова: соціалізація, діти з порушеннями зору, гуманістична парадигма, інклюзивна освіта, культура, ідеологія, соціокультурні засади.

Постановка проблеми. Проблема соціалізації дітей з порушеннями зору в сучасних соціокультурних умовах полягає у невідповідності між задекларованими гуманістичними принципами інклюзивної освіти та реальними механізмами їх реалізації у навчальному середовищі. Незважаючи на нормативно-правові зміни, що забезпечують рівний доступ до освіти, зберігаються бар'єри соціального, культурного та ціннісного характеру, які перешкоджають повноцінному включенню дітей з порушеннями зору у суспільне життя. У зв'язку з цим актуальним є вивчення гуманітарних основ соціалізації, зокрема взаємозв'язку культури, педагогіки та ідеологічних парадигм, що формують уявлення про дитину та її роль у суспільстві.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування гуманістичного виміру соціалізації дітей з порушеннями зору в контексті сучасних соціокультурних трансформацій, а також визначення культурно-філософських і педагогічних засад, що сприяють формуванню інклюзивного освітнього простору, орієнтованого на розвиток суб'єктності дитини.

Аналіз досліджень і публікацій. Згідно з науковими даними, від 70 до 80 % інформації людина отримує завдяки зору. Порушення зорового аналізатора істотно впливає на всі аспекти розвитку дитини та справедливо вважається одним із найвагоміших порушень у структурі психофізичного розвитку. Це підтверджується, зокрема, даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (World Health Organization. 2019, p. 20).

Проблема інтеграції дітей з порушеннями зору в соціум має комплексний характер і розглядається в межах таких наук, як соціологія, реабілітологія, медицина, загальна та спеціальна психологія, соціальна педагогіка, психокорекційна педагогіка та соціальна робота. У рамках дослідження важливо враховувати як внутрішні (особистісні) чинники соціалізації дитини, так і зовнішні — пов'язані з характеристиками самого соціального середовища, що має бути активно залученим до процесу включення.

Інклюзивна педагогіка, як практичне втілення гуманітарного знання, неможлива без врахування культурного контексту. Питання цінностей, ідентичності, комунікації та прийняття іншого набувають ключового значення в концепції інклюзивної освіти (Gay, 2010, p. 31). Гуманітарний підхід передбачає не лише інтеграцію осіб з психофізичними порушеннями, а й глибоке переосмислення норм взаємодії, стандартів навчання й соціального включення (Мартинчук, 2016, с. 147).

Проблеми соціально-психологічної адаптації, формування соціального досвіду та повноцінної інтеграції в суспільство, що є необхідними умовами гармонійного розвитку дітей з психофізичними порушеннями, зокрема з порушеннями зору, належать до пріоритетних у сучасній спеціальній та інклюзивній освіті.

Процес соціалізації відбувається шляхом залучення особистості до різних соціальних інститутів, серед яких ключову роль відіграють родина, колектив, освітні установи, суспільство та держава. Водночас початковий етап соціалізації дитини відбувається через налагодження первинних соціальних контактів — у сімейному колі, з представниками зовнішнього соціуму, з однолітками в індивідуальному спілкуванні та в групових взаємодіях (Hobson, 2019, p. 12).

У Національній стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року, прийнятою Кабміном України 7 червня 2024 р., проблема соціалізації визначається як одна із ключових у сучасному стані освіти. Там вказується, що «освітнє середовище є недостатньо інклюзивним, безбар'єрним та

дружнім, не створює належних умов для отримання якісної освіти, соціалізації, підготовки до самостійного життя та професійної діяльності».

Інтерналізація, тобто засвоєння особистістю культурних норм та цінностей, прийнятих в її суспільстві, є стержнем соціалізації, тому простим визначенням поняття соціалізації є засвоєння культури (Попович, 2016, с. 171). Взаємозв'язок між соціологією та культурологію є відношенням вужчого до ширшого, адже предметом дослідження першої є суспільство, а остання фактично розглядає матеріальні та духовні результати діяльності людини, що не зводяться до задоволення природніх потреб.

В історії дослідження культури мислителі часто протиставляли її поняттю «природи». У всі часи занурення людини в культуру свого суспільства, її окультурення, означало оформлення, організацію, впорядкування її тілесної, психічної та інтелектуальної істоти, тобто олюднення, адже людина без культури деградує до тваринного стану.

У цьому дискурсі через поняття «культура» розкривається й взаємозв'язок між соціологією та педагогікою чи освітою (Покулита, 2011, с. 47). Термін «культура» має латинське походження, однак спочатку воно означало обробку землі. У давньогрецькій мові поняття «культури» було відсутнє, але важливим для історичного формування було поняття «пайдеї» (від якого походить назва «педагогіка»), що означало виховання дитини. Цицерон переклав цей термін як humanitas, що означачає «гуманність».

Загальне між «пайдеєю» та «культурою» - це сама ідея подолання, оформлення природи, перетворення хаотичної, не оформленої природи у те, що можна сприймати як оформлене, штучне, що створюється навіть як деяка нова природа. Головна відмінність культури від того, що не є культурою, є тим, що культура певним чином протистоїть природі. Культура починається тоді, коли закінчується природа, і культури більше тоді, коли людина менше залежить від природи.

В епоху Середньовіччя основою світосприйняття в європейській цивілізації стало християнство. Між християнством та ідеями Нового часу було багато спільного, і одна з таких спільних ідей – це подолання природи. Людину лише тоді можна вважати культурною, вихованою та освіченою, коли вона керується не природніми інстинктами, а певними сенсами та цінностями, що існують саме в людському світі – тобто в світі культури.

Найбільш відоме визначення належить німецькому видатному діячу Самуелю фон Пуфендорфу, яркий протиставив поняття «людини природної» та «людини штучної», яка вийшла з природи. У потенціальному вигляді в цій ідеї вже закладена концепція еволюціонізму, походження людини з тваринного світу. Ця ідея насправді була досить давнюю, хоча наукове оформлення отримала лише в XIX ст. стараннями відомого англійського вченого Ч. Дарвіна.

Однак ще більше тематизації поняття культури сприяв німецький мислитель епохи Просвітництва Іоган Готліб Гердер, автор фундаментальної праці «Ідеї до філософії історії людства», у якому він виконує ототожнення понять «культури» та «просвітництва», і це невипадково, адже в ідеях Просвітництва передбачалося, що людина повинна звільнитися від природних залежностей, створити собі новий штучний світ, що й стане просвіченим або культурним світом.

Пізніше, відомий німецький філософ Шелінг визначив культуру як «другу природу». По Шелінгу, людина, з одного боку, є провідником світу природи, природа наче використовує людину для створення нових форм та нового світу, з іншого боку, людина залишається частиною цього світу, тому вона одночасно належить як до природного, так і до культурного світу, причому останній не протистоїть світу природи, а продовжує його.

Звідси виникає дискусійне питання: як розуміти культуру – або культура є тим, що протистоїть природі, або культура є похідною від природи так само, як і сама людина.

Сучасна культура є складним багаторівневим утворенням, що формується під впливом історичних парадигм, традицій і ціннісних орієнтацій. Водночас наше розуміння культури не є нейтральним: ми осмислюємо її крізь призму власного досвіду, настанов і світогляду, які самі є продуктом цієї культури. Усе це визначає контекст, у якому відбувається освітній процес і становлення особистості.

Розуміння культури в сучасній гуманітаристиці пов’язане з таким важливим поняттям, як герменевтичний круг, що походить із філософської герменевтики, започаткованої Гансом-Ґеоргом Ґадамером. Це поняття підкреслює, що будь-яка інтерпретація культурного явища залежить від

попереднього досвіду, знань і уявлень (Ґадамер, 2000, с. 59). Ми не можемо сприймати культуру ззовні, оскільки самі є її частиною. Проте ми можемо наблизитися до її глибшого розуміння, усвідомивши власні культурні рамки й критично їх осмисливши.

Особливо важливо це для педагогіки, зокрема інклюзивної, яка має справу з різноманіттям людського досвіду та потреб. Освітня практика, зорієнтована на дітей з психофізичними порушеннями, повинна враховувати не лише фізичну та психічну сфери, а й той культурний простір, у якому дитина соціалізується. У цьому контексті важливо не намагатися вийти з герменевтичного кола, а правильно в нього увійти — усвідомлюючи власну позицію, критично оцінюючи засвоєні цінності та орієнтуючись у багатошаровій культурній реальності. Такий підхід особливо актуальний у сфері інклюзивної освіти, яка вимагає розуміння культурних кодів, традицій і парадигм, що впливають як на саму педагогіку, так і на механізми соціалізації дітей з порушеннями розвитку.

Упродовж останніх десятиліть — принаймні півстоліття — у західній гуманітарній думці, а також у колах ліво-ліберальної філософії, поширеної і в нашій країні, сформувалася критична ідея щодо природи сучасної культури. Її представники наполягали на тому, що культура як інституція є глибоко репресивною за своєю суттю. «Культура сьогодні інфікує все однаковістю. Фільми, радіо та журнали формуються за одним і тим же шаблоном. Усі вони є частинами однієї системи» (Adorno & Horkheimer, 1947, p. 94).

Цю ідею активно розвивали представники фрейдомарксистської Франкфуртської школи, а згодом — так звані «нові ліві», зокрема ідеологи студентських протестів та культурної революції у Франції 1968 року. Сьогодні ці погляди залишаються популярними серед частини інтелектуалів та культурологів постмодерністського напряму.

На перший погляд, така позиція видається аргументованою. Справді, культура завжди функціонує через усталену систему цінностей, яка реалізується через інститути соціалізації та виховання. Ці цінності не завжди є нейтральними — вони формують певне бачення людини, її ролі у суспільстві, способи мислення та поведінки. Саме тому прибічники лівої критики культури вбачають у процесі соціокультурної інтеграції механізм символічного насилля. Відтак, вони закликають до емансипації — звільнення від нав'язаних норм і переосмислення самого поняття свободи.

Однак концепція свободи, відірвана від ієрархії цінностей і не пов'язана з онтологічною основою особистості, не здатна привести до формування цілісного світогляду. Ідея свободи заради самої свободи у такому вигляді виявляється деструктивною, оскільки не пропонує жодної позитивної моделі культурного чи морального порядку.

Разом із тим, це не означає, що всі положення згаданих напрямів є хибними. Справді, історія людства є історією культури й цивілізації, які в усі часи формували певні уявлення про людину, її місце у світі та призначення. Багатошаровість сучасної культури є очевидною: у ній виявляються елементи античної спадщини, римської традиції, середньовічного християнського світогляду, ідей епохи Відродження, Просвітництва, романтизму, індустріальної доби та постіндустріального суспільства, з помітним впливом не лише європейської, але й азійської, африканської та американської культур.

У цьому дослідженні варто виокремити основні тенденції, які стали домінантними в європейській цивілізації другої половини XX століття і виразно виявили цю кризу, зробивши її предметом наукового осмислення та джерелом нових суспільних пошуків.

Перша тенденція — це очевидна атомізація суспільства. Люди були відірвані від своїх традицій, громад, родин, залишаючись в умовах індивідуального існування. Індивід постає як самодостатня одиниця, що може самостійно обирати світогляд і навіть ідентичність. З одного боку, такий індивід є вільним від зовнішніх структур, з іншого — глибоко залежним від середовища, адже поза ним не стоїть жодна спільнота.

Друга тенденція — ерозія соціальних статусів. У другій половині XX століття в Європі стало можливим змінювати свій статус: народжений у робітничій родині міг стати буржуа, іммігрант — отримати громадянство іншої держави. Водночас це призвело до розмиття понять статусу: матеріальні блага та соціальне визнання перестали прямо корелювати з освітою чи інтелектуальним рівнем. Професор міг опинитися в маргінальному становищі, тоді як малоосвічена, але спритна людина за вдалих обставин у співробітництві із владними або корпоративними структурами — увійти до еліти.

Третя тенденція — мас-медіа як четверта влада. Люди дедалі більше отримували знання про

світ через ЗМІ, довіряли їм, формували свій світогляд на основі нав'язаних інформаційних потоків. Медіа стали не лише джерелом інформації, а й смислів, що визначають, як людина повинна сприймати реальність.

Четверта тенденція — глобалізація та стирання кордонів. Глобалізація, з одного боку, — об'єктивна історична тенденція, зумовлена взаємозалежністю людства, з іншого — процес, яким керують, якому нав'язуються певні ідеології. В результаті багато людей втратили свою культурну, національну, релігійну ідентичність, стали ізольованими, втратили зв'язок із традицією.

Справжній культурно освічений індивід здатний усвідомлювати і розуміти ці культурні нашарування, розпізнавати походження предметів побуту, архітектурних форм, соціальних ритуалів. Він володіє здатністю критично читати контексти власної культури (García Ochoa, McDonald & Monk, 2016, p. 547). мислячої людини, що прагне цілісного світогляду, є аналітичне осмислення цієї складної культурної структури: її потрібно умовно «розшарувати», проаналізувати, дешифрувати — а потім переосмислити, заново інтегрувати в гармонійну та онтологічно обґрунтовану культурну цілісність.

У таких умовах завдання педагогіки — не руйнувати культурні традиції, а осмислювати їх, визначаючи, що з них є актуальним і корисним для розвитку дитини. Психокорекційна педагогіка, орієнтована на соціалізацію дитини з психофізичними порушеннями, повинна не лише базуватись на методиках, а й на глибокому розумінні культурного контексту. Це дає змогу сформувати освітній простір, у якому дитина не лише здобуває знання, а й стає повноцінним учасником культури.

Історично інклюзія як ідеологічна та суспільна концепція, разом з багатьма іншими новаціями в етичній сфері, які деякі дослідники умовно та сукупньо називали новою етикою (Хижняк, 2021, с. 275), формувалася переважно як реакція на тоталітарні режими ХХ століття. Так, зокрема, нацистський режим А. Гітлера характеризувався системною сегрегацією, дискримінацією та соціальним виключенням осіб з інвалідністю, що мало місце й у ліберальних задіних державах.

Водночас важливо уникати однобічного, суто негативного трактування поняття ідеології. Ідеологія (від грец. Idea — «прообраз» і logos — «слово», «учення») — це система поглядів, ідей та уявлень, у межах якої осмислюються й оцінюються соціальні реалії, взаємини між людьми, суспільні проблеми та конфлікти. Вона також включає програмні цілі соціальної дії, спрямованої на збереження або трансформацію існуючих суспільних відносин. У структурі ідеології формуються певні парадигми, які можуть стосуватися і наукового знання.

Парадигма (від грец. Παράδειγμα — «приклад», «зразок») — це загальноприйнята система уявлень, методів і цінностей, яка слугує моделлю для побудови наукових теорій та здійснення дослідницької практики. Наукові парадигми, будучи частиною ширших ідеологічних або культурних контекстів, відображають усталені на певному етапі історії підходи до розуміння дійсності.

Наука функціонує в межах загального культурного простору, будучи невід'ємною складовою людської культури як такої. Культура в цьому контексті постає як граничне поняття, що охоплює не лише матеріальні й духовні надбання людства, а й форми організації знання, включно з наукою як особливою формою пізнавальної та інтелектуальної діяльності.

Ідеологія відіграє роль консолідуючого чинника в суспільних відносинах, формуючи ціннісну й духовну парадигму держави на рівні суспільної свідомості. Проте негативні аспекти ідеологічного впливу проявляються у її політичній заангажованості та прагненні створити уніфіковану, редукціоністську картину світу, яка нерідко суперечить науковому розумінню реальності (Кубальський, 2023, с. 54).

Значний вплив на трансформацію суспільного ставлення до осіб із психофізичними порушеннями справила культурна революція кінця 1960-х – початку 1970-х років у країнах Західної Європи та США. Цей період ознаменувався активізацією боротьби за права меншин, включаючи осіб з інвалідністю, які до того часу належали до маргіналізованих соціальних груп. Першим кроком стали законодавчі зміни, які формально забезпечували рівність у правах для всіх громадян незалежно від фізичного чи психічного стану, що пізніше було закріплено і на міжнародному рівні, починаючи з Саламанської декларації (1994).

Проте згодом одна крайня позиція у науковому й ідеологічному дискурсі змінилася на іншу крайню позицію, але вже з другого боку. Частина представників інтелектуальних еліт, мотивуючи необхідністю уникнення повторної дискримінації в майбутньому, обстоювала ідею повного нівелювання

соціальних та культурних відмінностей між людьми, зокрема на рівні демонстрації та прокламації. Проте подальша практика засвідчила неможливість повного приховування індивідуальних особливостей, що, у свою чергу, стимулювало зворотну тенденцію — акцентування певних ідентичностей, утвердження їхньої соціальної цінності та навіть надмірного підкреслення відмінностей як засобу боротьби з латентною дискримінацією.

Самі концепції спеціальної та інклюзивної освіти глибоко залежать від культурно-ідеологічного контексту епохи, в якій відбувається їх розвиток, але відповідно до герменевтичного підходу у культурній зумовленості тієї чи іншої парадигми немає нічого самого по собі негативного. Тим не менш, люди здатні досліджувати культурний процес та направляти його відповідно до власної волі. Таким чином, соціалізація дітей з психофізичними порушеннями не може бути редукована до технічних або медичних рішень. Вона потребує філософського й культурного бачення, що визнає унікальність кожної дитини, її право на участь у творенні смислів та на повноцінне включення в культурний простір. Інклюзивна освіта в такому розумінні постає не як технічна модель інтеграції, а як культурно-філософський простір, у якому людина реалізує себе як особистість. Така концепція інклюзії передбачає не тільки фізичне або організаційне включення дитини в освітній процес, але й глибоке переосмислення самої структури соціальних відносин, моделей комунікації, моральних орієнтирів і культурних норм. Для дітей з порушеннями зору це особливо важливо, оскільки саме в культурному вимірі — через спільне спілкування, мистецтво, символи та мову — формується досвід бачення світу не лише фізично, а й духовно.

Проблема інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в освітній і соціальний простір постає не лише як питання методики, але як питання онтологічне — тобто пов'язане з розумінням природи людини, її цінності та призначення. Психолого-педагогічна практика має спиратися на усвідомлення того, що будь-яка людина, незалежно від своїх можливостей, є носієм внутрішнього сенсу, духовної гідності та потенціалу розвитку.

Гуманітарний вимір педагогіки полягає у тому, щоб не лише навчати дитину, а й створювати умови для її самопізнання, внутрішнього розкриття й соціального визнання. Для дитини з порушенням зору це означає не просто пристосування освітнього середовища, а забезпечення можливості відчути себе рівноправним учасником культури, здатним творити власний світ смислів. Тому освітній процес має включати елементи культурної терапії, естетичного виховання, розвитку емоційного інтелекту й соціальної чутливості.

Висновки, **перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження**. Проведене дослідження дало змогу систематизувати теоретико-методологічні підходи до розуміння соціалізації дітей з порушеннями зору. Було з'ясовано, що сама соціалізація як феномен є багаторівневою, інтегруючою сферою, в якій поєднуються філософські, педагогічні, психологічні, соціологічні та культурологічні виміри. Соціалізація дітей з порушеннями зору повинна розглядатися як цілісний культурний процес, що поєднує когнітивні, емоційні та ціннісні складові формування особистості. Вона має на меті не лише забезпечення рівного доступу до освіти, а й створення умов для розвитку внутрішньої автономії, самоповаги, критичного мислення та активної участі в культурному житті спільноти. Обґрунтовано, що сучасна спеціальна та інклюзивна освіта потребує оновлення світоглядних засад, здатних поєднати гуманістичний імператив із реальними механізмами соціалізації. У межах гуманітарної парадигми соціалізація дитини з психофізичними порушеннями розглядається як процес не лише адаптації, а і як включення в культурний діалог, в якому важливим є визнання її суб'єктності. Було проаналізовано особливості соціалізації дітей з порушеннями зору та окреслено психолого-педагогічні умови, що сприяють її ефективності. Доведено, що соціалізація таких дітей має міждисциплінарний характер, охоплюючи педагогічні, психологічні, соціокультурні та правові аспекти

Список використаних джерел:

1.**Ґадамер Г**.-**Ґ**. (2000) Герменевтика II. Істина і метод. Доповнення й покажчики. Т. 2. К. : Юніверс. 2. **Кубальський**, **О**. **Н**. (2023). Конструктивна та деструктивна роль ідеології в розвитку суспільства і науки. *Humanities Studies, (14[91]).* С. 54–63. URL: https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-07 3. **Мартинчук О**. **В**. (2016) Інклюзивна педагогіка в контексті розвитку сучасного наукового знання про освіту. *Освітологія / українсько-польський щорічник (5).* P. 147-151. 4. **Покулита**, **І**. **В**. (2011). Соціологія культури. Київ: Національний технічний університет України «КПІ». 5. **Попович**, **О**. **В**. (2016). Процес соціалізації та процес інкультурації. *Вісник*

Харківського Національного Педагогічного Університету Імені Г.С. Сковороди «філософія», 2(46).С. 170–181. 6. **Про схвалення** Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 № 527-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80/sp:dark?dark=0#Text 7. **Хижняк**, **М**. **В**. (2021). Нова етика ділової комунікації. Розвиток системи управління закладом освіти: *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції.* Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. С. 275-278. 8. Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (1947). Dialectic of Enlightenment, Stanford University Press. 9. García Ochoa, G., McDonald, S., & Monk, N. (2016). Embedding Cultural Literacy in Higher Education: a new approach. *Intercultural Education, 27(6).* P. 546–559. https://doi.org/10.1080/14675986.2016.1241551 10. Gay, G. (2010). Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, i Practice (2nd ed.). Teachers College Press. 11. Hobson, P. (2019). Social Interaction with Students Who Have a Visual Impairment in Inclusive Classrooms. Northwestern College. https://nwcommons.nwciowa.edu/education_masters/357/ 12. UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education: Adopted by the World Conference on Special Needs Education: Access and Quality, Salamanca, Spain, 7–10 June 1994. UNESCO. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427 13. World Health Organization (2019). World report on vision. World Health Organization.

References

1. Gadamer, H.-G. (2000). Hermenevtyka II. Istyna i metod. Dopovnennia y pokazhchyky. T. 2. Kyiv: Yunivers. 2. Kubalskyi, O. N. (2023). Konstruktivna ta destruktyvna rol ideolohii v rozvytku suspilstva i nauky. *Humanities Studies, (14[91]).* P. 54–63. https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-07 3. Martynchuk, O. V. (2016). Inkliuzyvna pedahohika v konteksti rozvytku suchasnoho naukovoho znannia pro osvitu. *Osvitolohiia / ukrainsko-polskyi shchorichnyk, (5).* P. 147–151. 4. Pokulyta, I. V. (2011). Sotsiolohiia kultury. Kyiv: Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «KPI». 5. Popovych, O. V. (2016). Protses sotsializatsii ta protses inkulturatsii. *Visnyk Kharkivskoho Natsionalnoho Pedahohichnoho Universytetu imeni H. S. Skovorody "Filosofiia", 2(46).* P. 170–181. 6. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii rozvytku inkliuzyvnoho navchannia na period do 2029 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii na 2024–2026 roky: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07.06.2024 № 527-r. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text 7. Khyzhniak, M. V. (2021). Nova etyka dilovoi komunikatsii. Rozvytok systemy upravlinnia zakladom osvity: *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii.* Kharkiv: KhNPU imeni H. S. Skovorody, P. 275–278. 8. Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (1947). Dialectic of Enlightenment, Stanford University Press. 9. García Ochoa, G., McDonald, S., & Monk, N. (2016). Embedding Cultural Literacy in Higher Education: a new approach. *Intercultural Education, 27(6).* P. 546–559. https://doi.org/10.1080/14675986.2016.1241551 10. Gay, G. (2010). Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, i Practice (2nd ed.). Teachers College Press. 11. Hobson, P. (2019). Social Interaction with Students Who Have a Visual Impairment in Inclusive Classrooms. Northwestern College. URL: https://nwcommons.nwciowa.edu/education_masters/357/ 12. UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education: Adopted by the World Conference on Special Needs Education: Access and Quality, Salamanca, Spain, 7–10 June 1994. UNESCO. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427 13. World Health Organization. (2019). World report on vision. World Health Organization.

MELNYCHUK O. HUMANISTIC DIMENSION OF SOCIALIZATION OF CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENTS IN NEW SOCIOCULTURAL CONDITIONS.

The current stage of development of Ukrainian society is characterized by an active rethinking of the humanistic principles of education, in particular in the context of the socialization of children with special educational needs. In the process of building an inclusive educational environment, the issue of the cultural dimension of the socialization of children with visual impairments becomes particularly relevant, because it is culture that forms a system of values, norms and models of behavior that determine the mechanisms of including a child in society. Therefore, the need for a humanitarian rethinking of the educational process necessitates the study of the socio-cultural, philosophical and pedagogical foundations of inclusive education, focused on the child as an active subject of culture. The integration of children with visual impairments into modern society cannot be reduced only to the technical support of the educational process or to medical and pedagogical support. This is a broader task - the formation of a new worldview, within which each person is considered not as an "object" of assistance, but as an equal participant in cultural and social life. It is the humanistic paradigm that opens up opportunities for the formation of an education system in which a child with visual impairments is perceived not as "other", but as a bearer of their own cultural value, capable of creative self-realization. The problem of socialization of persons with disabilities, in particular children with visual impairments, acquires particular importance in the context of civilizational shifts associated with the rethinking of humanism, social

justice and equality. The latest approaches to education require scientists and teachers not only to adapt curricula, but also to deeply understand the philosophical and cultural foundations of pedagogical activity. This requires a systematic analysis of the ways in which science, culture and ideology shape public perceptions and determine attitudes towards persons with psychophysical impairments.

Keywords: socialization, children with visual impairments, humanistic paradigm, inclusive education, culture, ideology, sociocultural principles.

Подано 27.01.2025
Рекомендовано до друку 05.12.2025

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.49.13
УДК 364-053.2:316.48:355.01

О.Ю. Міхеєва
o.yu.mikheyeva@udu.edu.ua
http://orcid.org/0000-0002-8358-3840
Н.О. Мирошніченко
n.o.myroshnichenko@npu.edu.ua
http://orcid.org/0000-0001-5391-0866

СИСТЕМА РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТА ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

У статті досліджено систему реабілітаційної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах посилених соціальних і воєнних викликів. Актуальність проблематики зумовлена зростанням кількості дітей, які зазнали втрати батьків, вимушеного переміщення, насильницьких подій та тривалого перебування в ситуації невизначеності й небезпеки. Проаналізовано основні психологічні, соціальні та педагогічні проблеми, з якими стикається зазначена категорія дітей, зокрема порушення емоційної стабільності, труднощі формування прив'язаності, зниження рівня довіри до дорослих і соціальних інституцій, а також затримки особистісного й освітнього розвитку. Розглянуто вплив травматичних подій війни, втрати сімейного середовища та нестабільності соціального простору на психоемоційний стан, поведінкові реакції та процес соціалізації дітей. Визначено ключові напрями комплексної реабілітації, що поєднує психологічну допомогу, педагогічний супровід, соціальну підтримку та заходи з формування життєвих навичок і стійкості до стресу. Особливу увагу приділено ролі міждисциплінарної взаємодії фахівців — психологів, соціальних педагогів, педагогів, медичних працівників і представників соціальних служб — у забезпеченні безперервності та ефективності реабілітаційного процесу. Наголошено на значенні індивідуалізованих програм підтримки, створення безпечного середовища, залучення прийомних сімей, закладів інституційного догляду та громадських організацій для успішної соціальної адаптації й інтеграції дітей у суспільство в умовах тривалих наслідків війни.

Ключові слова: діти-сироти, діти позбавлені батьківського піклування, соціальна реабілітація, соціальна допомога, міждисциплінарна взаємодія, соціальний захист дітей, психолого-педагогічна допомога, соціальна адаптація.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується поглибленням соціальних криз та тривалими воєнними викликами, що істотно впливають на становище найбільш вразливих категорій населення, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Воєнні дії, масове внутрішнє переміщення, руйнування соціальної інфраструктури, втрата батьків або опікунів, а також порушення звичних умов життя спричиняють комплексні негативні наслідки для психічного, емоційного та соціального розвитку дітей. У таких умовах зростає рівень психологічних травм, тривожних і депресивних станів, поведінкових порушень, що ускладнює процес їх соціалізації та інтеграції в освітнє й суспільне середовище.

Незважаючи на активізацію діяльності державних органів, закладів соціального захисту, освітніх установ та громадських організацій, існуюча система реабілітаційної підтримки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, часто має фрагментарний характер і не забезпечує цілісного підходу до подолання наслідків травматичного досвіду. Відсутність чітко вибудуваної міждисциплінарної взаємодії між фахівцями соціальної роботи, психологами, педагогами, медичними працівниками та представниками громадського сектору знижує ефективність реабілітаційних заходів. Крім того, чинні